

A műfaj, amelyben a magyar történetírás megkezdte a felzárkózást a nemzetközi elvárásokhoz*

A történeti életrajzírás műfaja kétségkívül reneszánszát éli ma Magyarországon. Ennek egyik oka, hogy a műfajt éltető, gyakorló és alakító tudósok többsége neves, több évtizedes kutatói és történetírói gyakorlattal rendelkező történész. Másik oka, hogy a műfaj hazai művelői tudatosan gyarapítják elméleti és módszertani látóköriüket, tartják a lépést a nemzetközi követelmények változásaival. Munkájuk gyakran vált ki visszhangot külföldön is. Személy szerint nem ismerek még egy olyan történetírói irányzatot, amelynek magyar művelői hozzászólásra készlettel volna olyan vezető államférfiakat, mint például az Egyesült Államok elnöke. Márpedig Hóman Bálint életrajza kapcsán maga Barack Obama is fontosnak tartotta, hogy megfogalmazza meglátásait (343.). A Hóman-életrajz persze nem különbözik alapvetően a nagy emberek tetteire épülő, hagyományos történelemfelfogást megtestesítő életrajzoktól. A nemzetközi figyelmet annak köszönhette, hogy alkalmas volt arra, hogy leegyszerűsítő, a laikus tömegek és politikusok számára is értelmezhető és őket mozgósító jelszavakat aggassanak rá. De talán éppen ez a jelenség az egyik oka annak, ami miatt ez a történetírói műfaj a legnagyobb közönségérdeklődésre tarthat számot.

* VONYÓ József (szerk.): *Személyiség és történelem - A történelmi személyiség - A történeti életrajz módszertani kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2017

A Vonyó József szerkesztésében megjelent kötet láthatóan kiegyensúlyozottságra és az életrajzírás kérdéskörének minél átfogóbb áttekintésére törekedett. Külön fejezetet szánt az elméleti és módszertani kérdéseknek, konkrét vizsgálati szempontoknak (kollektív életrajzok, prozopográfiák,¹ kettes és hármas biográfiák, pszichobiográfia stb.), az egyedi forrásadottságoknak, vitatott közszereplők életpályájának és az új trendeknek. Az egyes tanulmányok az életút állomásai, fordulópontjai és interpretációi mellett reflektálnak a kor kihívásaira, a szereplő utóéletére és halála utáni recepciójára, vagy akár arra is, hogy a történeti életrajz „tárgya” közszereplő kell-e legyen. Örvendetes, hogy a német, angol, olasz, francia és latin nyelvű források mellett több tanulmány szerzője forgatta értően a különböző délszláv nyelveken írt kiadványokat. A szomszédos népek történettudományi eredményeinek felhasználása más műfajoknál is alapkövetelmény kellene hogy legyen.

Külön kiemelendő, hogy nem csupán egy bevezető, hanem a kötet csaknem mindegyik tanulmánya reflektál az életrajzírás alapkérdéseire, jellegzetességeire és nehézségeire. A szerzők változatos érveléssel hangsúlyozzák a műfaj komplex, interdiszciplináris jellegét, illetve azt, hogy a biográfiák megírása során folyamatosan több tudományág határmezsgyéjén kell mozogniuk. Meglátásuk szerint ma már egyetlen történész sem teheti meg, hogy a vizsgált személy életrajzát pusztán a történettudomány hagyományos eszköztárának segítségével konstruálja meg.

A határhelyzetből és az interdiszciplináris szemléletmódból következik, hogy a történész bizonytalan terepen mozog, ezért hasznos, ha munkája során reflektál önmagára és az életrajzírás folyamatára. A történeti életrajz írójának erre azért is szüksége van, mert érzelmi kapcsolatba kerül a hősével. Az érzelmi kapcsolat kihat az életrajzírás folyamatára, amely a műfaj pszichológus művelői szerint egyfajta önterápiaként is értelmezhető (14.).

¹ Prozopográfia: a társadalom kiválasztott csoportjainak vagy rétegeinek különféle adatait gyűjti össze adattárakba, amelyeket azután összehasonlító vizsgálatoknak vet alá.

A műfaj művelőjének tisztában kell lennie azzal, hogy az éppen felhasznált módszer, az alkalmazott szemlélet, amelynek bizonyosan megvannak a maga szociológiai, kulturális antropológiai vagy pszichológiai gyökerei, milyen megszorításokkal használható a sajátos történeti forrásanyag esetében. A kapott eredmény mennyiben reprezentatív és milyen redukciók következménye. A történésznek figyelembe kell vennie, hogy az éppen alkalmazott módszer önmagában még csak egy hasznos eszköz, de nem interpretáció. A sajátos történeti forrásbázis, amelynek legfontosabb rétegét a lezárt levéltári források adják, milyen életrajz rekonstrukcióját teszi lehetővé. Kell-e, lehet-e hangsúlyos elemeket kiemelni az életrajzban? Létezik-e az az egység, amelyet a történész akar megteremteni? (11.) Talán megkockáztatható, hogy nemcsak a vizsgált szereplő, hanem a biográfia írója is befolyásol és befolyás alatt áll; a cselekvőség (agency) (ön)szemrevételezése az ő esetében sem haszontalan (12.). Mindemellett az életrajz interpretációját sem lehet megspórolni, ennek a felelőssége a történész vállán van.

Az első fejezet írásai a műfaj határhelyzetét járják körül. Kövér György tanulmánya az életrajzírás fogalmaiból és tematikáiból kiindulva veszi számba a redukció és konstrukció veszélyeit, és hívja fel a figyelmet arra, hogy a történész személyisége – mikor e műfajjal dolgozik – nem nélkülözheti a rugalmasságot és a kísérletező kedvet. Törekednie kell egyfajta totális megértésre, ezért minden olyan írott emléket, tárgyi és egyéb alkotást is meg kell vizsgálnia, szemügyre kell vennie, amely a vizsgált szereplőhöz kötődik (peres anyagok, szépirodalmi alkotások, használati tárgyak, sajtócikkek, zeneművek, épületek, bizonyítványok, tudományos publikációk stb.).

Gyáni Gábor írása a szubjektív cselekvő (historical agency) középpontba állítását elemzi a történettudományban. A tanulmány bemutatja a legfontosabb elméleti szakemberek nézeteit a szereplők cselekvési kereteiről, potenciáljáról és lehetőségeiről. A cselekvő ezek szerint lehet olyan személy vagy intézmény, aki, illetve amely az önmagában rejlő cselekvési potenciált, cselekvési sémákat nem feltétlenül a külső környezet, struktúrák

szabta kereteken belül mobilizálja, hanem új kontextus megteremtésére használja fel (kulturális innováció, 51.).

Köváry Zoltán, Bálint Ágnes és Erős Ferenc tanulmányai a pszichológia felől közelítik meg az életrajzírás határhelyzetét. Előbbi két szerző a pszichobiográfia bemutatásával és leírásával meggyőzően mutatja be, hogy e megközelítési módszer alkalmazói ugyanazokkal az alapkérdésekkel állnak szemben, mint a történeti életrajz művelői. A pszichobiográfia kínálta látásmód, forrásokhoz való viszonyulása, narrációban és kontextusban való gondolkodása, mintakeresési és -azonosítási lehetőségei, képessége arra, hogy kis és nagy felbontásban (100–106.) egyaránt vizsgálódjon, mind-mind segítséget nyújthatnak abban, hogy a történész felkészülhessen az életrajzírás folyamatára. Erős Ferenc írása Freud tömegpszichológiájának újraértelmezésével foglalkozik, és elsősorban azoknak a kutatóknak hasznos, akik olyan történeti korszakokat vizsgálnak, mint amilyen az első világháborút követő zűrzavaros időszak volt.

A *Párhuzamok* című fejezet nagyon innovatív. Főképp azért, mert a kollektív és párhuzamos életrajzok, prozopográfiák, kettes és hármas biográfiák segítségével olyan eszközöket kínál a hazai történészeknek, amelyek megmutatják, miként lehet ellensúlyozni a szűkös forrásbázist is. Ez különösen a középszerű és a kora újkori témák feldolgozásánál lehet hasznos. Fedeles Tamás tanulmánya az Újlakiakról apa és fia életét állítja párhuzamba. Azt vizsgálja, hogy az apa teremtette feltételek (hatalmi helyzet, vagyon, kapcsolatháló) milyen hatással voltak a fiú karrierjére, és hogy a gyerekkor, a szocializáció, a házassági stratégia, a politikai karrier vagy a birtokpolitika milyen hasonlóságokat és különbségeket mutat a két generációnál (volt-e olyan jellegzetesség, amely nem az adott személyhez, hanem a családhoz volt köthető).

Kulcsár Krisztina írása Albert szász-tescheni hercegről és Mária Krisztina főhercegnőről azt mutatja be, hogy vannak olyan életrajzok, ahol a szereplők életútjának értelmezése elválaszthatatlan a házastársétól. A kettő ugyanis annyira összefonódik, hogy egymástól függetlenül nem igazán lehet őket görcső alá venni. Erre jó példa az integrálódás és integrálás

kérdése (180–182.): hogyan illeszkedik be a főhercegnő és az idegen herceg Magyarországon és Németalföldön. Hogyan próbálják magukat és személyes indíttatásaikat felülről elfogadtatni az országlakókkal; hogyan foglalják el a helyüket az adott országok társadalmában. A Kulcsár kínálta analógia alapján érdemes lenne ezt a módszert egyéb személyes kapcsolatoknál is alkalmazni, például egy uralkodó–hivatalnok viszonyrendszerben.

Ormos Mária tanulmánya nem a szereplők személyes kapcsolatait használta írása fő kötőerejének, hanem egy olyan politikai korszakot, amely radikálisan változtatta meg a kortársak életét. Három kortárs szereplőt vizsgál, akiknek az életútja hosszabb-rövidebb periódusokban párhuzamosan halad. „Ugyanabban az országban, környezetben éltek, és mindhárom hamarabb haltak meg, mintsem saját biológiai adottságaik eleve diktálták volna.” (186.) A három szereplő személyes reakcióit, túlélési stratégiáját vizsgálta, akik még a régi Európában, az Osztrák–Magyar Monarchiában születtek és 1939 előtt haltak meg. Ormos arra hívja fel a figyelmet, hogy a 20. század olyan egyedülállóan komplex kihívásokkal állította szembe a kortársakat, amelyek a történelmet is óvatosságra és körültekintésre kell hogy sarkallják. Az életrajz írójának nehéz dolga van, amikor az egy-egy cselekvés, egy-egy életstratégia mögött álló komplex feltételrendszert meg akarja érteni.

Szemethy Tamás a 18. századi hazai arisztokraták prozopográfiai vizsgálata alapján fejtegeti azt, hogy egy ilyen típusú vizsgálat mennyiben teszi lehetővé tipikus és atipikus karrierrek rekonstruálását. Hol vannak a prozopográfia vagy általában az adatbázis-építés korlátai? A szerző tanulmánya végén arra a következtetésre jut, hogy ennek a módszernek a használata önmagában nem üdvözítő. A prozopográfia hibák lehetőségét hordozza magában, amelyek az általánosításból és a szelektív adatgyűjtésből fakadnak. Másfelől ennek a módszernek a segítségével fel lehet tárni a vizsgált társadalmi csoportban végbenéző változásokat akár egy évszázados időintervallumban is.

A *Hozott anyag* című fejezet az egyedi forrásadottságok felől mutatja be az életrajzírás nehézségeit: mi van akkor, ha nagyon

kevés, és mi van akkor, ha nagyon sok forrás áll rendelkezésre. Talán Kasza Péter írása az, amely a leginkább felhívja a figyelmet arra, hogy az életrajzírás mennyire tapasztalati munka. A szerző Brodarics István kapcsán gondolja végig, hogy a szűkös forrásadottságok hol húzzák meg a határt az életrajz és a pályakép között. Pályaképen a szerző alapvetően az iskolázottságot és karriert érti, életrajzon pedig azt a műfajt, amely lehetővé teszi az igazi személyiségnek vagy legalább egyes vonásainak a megragadását is (232–236.). Hasonlóan Kövér fenti tanulmányához, Kasza is hangsúlyozza az írott mellett minden más alternatív, vizsgálható forrásanyag bevonásának szükségességét (116.). Többek között azt, hogy a forráskritikát a szakirodalommal szemben is alkalmazni kell.

Ugrai János tanulmánya a vérbő református lelkész, Csenkeszfai Poóts András életútja kapcsán foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a műfaj eszköztárának és a forrásadottságoknak a tükrében hol lehet meghúzni a határt az egyedi és az általános között. Egy botrányos (deviáns?) egyházi életén keresztül mennyire van esély nagyobb kérdések (az egyház döntési és büntetési mechanizmusai, az információáramlás csatornái és gyorsasága) vizsgálatára vagy mikrotörténeti, néprajzi, irodalmi, egyház- és társadalomtörténeti kérdések górcső alá vételére.

A. Sajti Enikő Várady Imre kapcsán mutatja be, hogy milyen redukciós nehézségekkel kerül szembe a történész, ha a problémát éppen a túlságosan gazdag forrásbázis okozza. Ha a források nemcsak az életpálya, az életrajz rekonstruálását teszik lehetővé, hanem bizonyos keretek között a családtörténetnek, a település és régió közösségi életének, kapcsolathálói rekonstrukciójának vagy egy kisebbségi létbe került elit önújraformálási mechanizmusának feltárását is. Ilyenkor ugyanis dönteni kell, hogy melyik kérdés lesz az életrajz legfőbb rendező elve. De bármilyen elv mentén konstruálódik is meg az életrajz, kérdésfeltevéseivel, kutatási irányok kijelölésével előkészítheti a más szempontok alapján készülő biográfiák megírását is. A szerző végül Várady gazdag közéleti pályafutásának rekonstrukciójára vállalkozott.

A hazai történeti életrajzírás egyik legnehezebb terepe kétséggkívül azon közszereplők biográfiájának elkészítése, akik a maguk korában vagy még inkább a haláluk után vitatott politikai személyiségekké váltak (*Súlypontok*). Az utóélet feldolgozása ugyanis ilyen esetben legalább akkora munkát igényel, mint magának az életrajznak a re- és dekonstrukciója. A történész a vitatott személyiségek vizsgálata során maga is vitatottá válhat, személyében támadás érheti, ami érzelmi viszonyát a vizsgált szereplővel tovább bonyolítja. A legfőbb kérdés egy ilyen esetben talán az, hogy hogyan is végezze a történész a dolgát akkor, ha minden, amivel az életrajzírás kapcsán kapcsolatba kerül, szélsőségesen szubjektív lehet.

A fenti körülmények ismeretében viszonylag szerencsésnek érezheti magát Hermann Róbert, aki Görgei Artúr életrajzát készülő megírni. Bár kétségtelen, hogy Görgeinél felmerül a kérdés, hogy mennyiben lehet újat mondani egy olyan szereplőről, akiről már másfélszáz éve ismert, hogy megítélése folyamatosan szélsőséges keretek között mozog. Ugyanakkor 1848–1849 kapcsán, kivételesen, nincsenek nagy érzelmi viharokat kiváltó történeti és politikai viták. A történészek, a társadalom és a politikai elit is pozitívan viszonyul a forradalomhoz és szabadságharchoz. De talán a készülő Görgei-életrajz legnagyobb kihívása is ebben rejlik. Nemcsak Görgei életútja, hanem Hermann Róbert érdeklődése is alapvetően 1848–1849-hez kapcsolódik. A szerző személyesen, érzelmileg is nagyon kötődik Görgeihez. Az életrajzírás során neki főképp ezt a veszélyt kell tudatosítania.

Bartha Ákos egészen más nehézségekkel néz szembe. Bajcsy-Zsilinszky Endre élete és utóélete mára talán egyre kevesebb vitát kavarr, a vele foglalkozó történész már-már lezártnak tekinthető anyaggal dolgozhat. Zsilinszky életútja és emlékezetpolitikai szerepe kapcsán számos vizsgálható terep van. Életén keresztül betekintést lehet nyerni a nemzetiségi, agrár, dzsentri, zsidó, asszimiláció és politikai radikalizmus kérdéseibe, és szépen vizsgálhatóak azok a nagy fordulópontok is, amelyek Zsilinszky gondolkodását meghatározták (308–313.). Bartha tudatosan igyekszik elválasztani egymástól a vizsgálható kér-

déseket, a szereplő életének mesternarratíváit, és azokat komplex módon, interdiszciplináris megközelítésben feldolgozni és értelmezni. Talán ez az a tanulmány, amely a kötet bevezetőjében megfogalmazott elméleti és módszertani megfontolásokat a legalaposabban átgondolta és a gyakorlatban is alkalmazta. Merít a pszichobiográfia eszköztárából és bátran él a ket-tős és hármas életrajzok lehetőségével is. Legfontosabb újítása az, hogy Bajcsy-Zsilinszky életét nem az 1944-es kivégzésének tükrében vizsgálja. A szerző szerint „Ha [...] közelebb akarunk lépni a hús-vér emberhez, érdemes a kortársakat a maguk korában, de legalábbis 1944 előtt megszólaltatni. Így lehet ugyanis a szociálpszichológia által felvetett hibákat elkerülni, például a visszatekintési torzítást, amikor is az értelmező (történész) egy meghatározott pontot túlfókuszál és az eseményeket, döntéseket erre a vonalvezetőre felfűzve magyarázza.” (306.)

Annak ellenére, hogy a hazai egyházfők életrajzainak feltárása régi hagyományokkal rendelkezik Magyarországon, a 20. század alapos kihívást jelent a műfaj számára ezen a téren is. Fazekas Csaba Prohászka Ottokár életrajza kapcsán veszi számba azokat a kérdéseket, amelyeket a főpapok, egyházi előljárók kapcsán a hazai szakma leginkább szeret vizsgálni (egyház és állam viszonya; egyházfi vagy politikai közszereplő), és ezekkel a tradicionális megközelítésekkel szemben igyekszik saját történelmi pozícióját megfogalmazni (330–340.).

Egyrészt, a korábbi Prohászka-életrajzírókkal szemben, tudatosabban viszonyul az életrajzírás műfajához. Másrészt jelzi, hogy hiba, ha kizárólag a zsidóellenességet állítják a vitatható emlékezet középpontjába. „Prohászkanak legalább ennyire neuralgikus, megosztó véleménye volt az alapvető polgári szabadságjogokról, a parlamentarizmusról, a választójogról, a demokráciáról, a politikai szélsőségekről, a pártokról és egyéb politikai mozgalmakról, melyek alapján – a zsidóellenességhez hasonlóan – lehetne leíró véleményt alkotni Prohászka politikai, közéleti karakteréről, azután megpróbálni megfogalmazni, hogy mit tarthatna az utókor ebből vállalhatónak, netán követendőnek.” (335.) Harmadrészt a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy az eddigi gazdag feltárómunka ellenére olyan

nagy, csaknem érintetlen forrásbázisok várnak a kutatókra, amelyek alapvető fontosságú információkkal bírnak Prohászka életéről. A teljes levelezésének, a vele kapcsolatos sajtóanyagának, a gyűjteményekbe fel nem vett publicisztikáinak, interjúinak és beszédeinek az elemzése ugyanis még nem történt meg (338–339.). Fazekas összességében úgy látja, hogy Prohászka esetében az életrajz és a korrajz szorosan összefonódik, nem elválasztható. A fentiek mellett a szerző reflektál arra is, hogy mi van akkor, ha a szereplő életét nemcsak kora, hanem utókora politikai és egyházi közélet is instrumentalizálni akarja úgy, hogy közben nem rendelkezik a jelképpé emelt Prohászkaról kellő ismeretekkel.

A kötetben szereplő vitatott történelmi személyiségekkel foglalkozó történészek közül kétségtelenül Ujváry Gábor az, aki a saját bőrén is megtapasztalhatta a vitatottság kortárs tüneteit. Hóman Bálint tökéletes példája annak a dilemmának, hogy miért nehéz egy szereplő életrajzát interpretálni akkor, ha politikai cselekvőségét egyaránt jellemzik a pozitív, kiemelkedő tettek és a morálisan vállalhatatlan döntések. Márpedig az életrajzírás egyik fontos követelménye, hogy értékelni, interpretálni kell. Morális kérdésekben pedig állást foglalni. Akkor is, ha a történész retteg attól, hogy bíróvá váljon, és akkor is, ha a szereplőről fennmaradt forrásanyagot erősen szelektálták.

Az, hogy ebben a törekvésben Ujváry sikeres lesz-e, még nem látható. Szakmai hozzáértése, értő elemzőképessége a tanulmány alapján megkérdőjelezhetetlen. Történetírói pozíciója azonban még nem szabadult fel teljesen az alól a társadalmi és politikai nyomás alól, amely Hóman 1946-os népbíróvá válásának 2015-ös újratárgyalása során/után bukkant fel (342.). A szerző akaratlanul is Hóman védőügyvédjének szerepébe került, amelyben nagyon erős érzelmi és morális kihívások érték. Tekintve, hogy az újratárgyalás kiváltotta visszhangtól időben még el sem távolodtunk, az idő dönti el, hogy a szerző, ebből az öt megviseelő helyzetből, hogyan is vágja ki magát.

A *Dominanciák* című fejezet, amely a társadalmi környezet és a személyiség viszonyát járja körül, talán a kötet legélvezetesebb olvasmánya. Sári Szabó Katalin tanulmánya a dualista

kori egyházpolitikus, Szász Károly református püspök karrierjének alakulását a kapcsolathálói, azon belül a család, a házasság, az egyesületi élet hálóin keresztül elemzi. Az írás meggyőzően mutatja be, hogy a kapcsolatok kínálta lehetőségekkel élni is kell tudni, a személyiség cselekvősege tehát kulcskérdés. Szász összekötő szerepének vizsgálata a különböző társadalmi mezők között attól válik innovatívvá, hogy a szerző figyelembe veszi az idő haladásával beálló változásokat is.

Koloh Gábor tanulmánya Kiss Géza életét vizsgálja a szereplő háromféle közszereplői mivoltában (a lelkész, a néprajzkutató és a társadalomkritikus). A szerző hangsúlyozza, hogy az életrajz, illetve a szereplő konkrét tevékenységeinek interpretálásához általános politikai, társadalmi és gazdasági látószögre is szükség van. Ugyanígy azonosítani kell tudni az életpályát kísérő töréspontokat, amelyek a történeeszt az életpálya tér- és időbeli kontextualizálásában segítik. Püski Levente írása Károlyi Gyula életén keresztül vonja be a vizsgálat körébe azokat az életrajzokat, amelyek a rendszereket működtető szürke eminenciásokkal foglalkoznak.

A kötet szerkesztői, Vonyó József mellett Csukovits Enikő és Gyarmati György, önálló fejezetet szántak az *Innováció*nak. Az új megközelítésekről és módszertani kísérletekről három tanulmány jelent meg. Turbucz Péter a filozófia eszköztárát felhasználva foglalkozik Alexander Bernát életével és hoz be olyan érdekes fogalmakat és kifejezéseket a történeti gondolkodásba, mint „az élménymotívum” vagy az „élményhorizont”. Mivel e két fogalommal a szerző többször is él a tanulmány során, érdemes lett volna ezeket definiálni. Rab Virág a szociális hálózat, hálózat kutatás és ezek vizualizációs lehetőségeit (gráfok) mutatja be Hegedűs Loránt kapcsán. Szécsényi Mihály pedig Claire Kenneth írónő életét interpretálja egy ügyes írás keretében a rendszerigazoló elméletek, pontosabban a reziliencia mint életmód tükrében.

Egy tanulmánykötet esetében persze előfordulhatnak kevésbé sikerült írások, ahogy az is nehéz, hogy a műfaj minden lehetséges megközelítésére és újdonságára reagáljon. Az alábbiakban ezért néhány lehetséges tematikus szempontot vetnék

fel. Egyben reagálok három tanulmányra, amelyek esetében lehetséges egy szerencsésebb perspektíva, mint amit a szerzők a vizsgált szereplők kapcsán alkalmaztak.

Ormos Mária tanulmánya már érintette azt a lehetőséget, amikor egy-egy sorsfordító esemény egyénekre gyakorolt hatását vizsgálják meg egymással kapcsolatban nem álló szereplők életrajzán keresztül. Ezt a szempontot talán érdemes lenne az időben kitágítani, hiszen ilyen fordulópontokból egy-egy ember életében akár több is lehetett. A 19. században 1848 és 1867, a 20. században a két világháború és Kelet-Európa szovjet érdekszférájának kialakulása, 1956 stb. Ha a forrásadottságok megengedik, akkor minél több ilyen radikális fordulópont áll rendelkezésre, annál közelebb lehet kerülni a vizsgált szereplők személyiségének megértéséhez.

Kelet-Európa, azon belül Délkelet-Európa kutatójaként mindig fontosnak tartottam, hogy a hazai jelenségeket összevegyem a szomszédos népek hasonló jelenségeivel. A magyar történelem nem egy sziget Európa történetében. 1918 előtt Magyarország egy multietnikus és multikonfesszionális birodalom része volt. Ez pedig kínálja azt a lehetőséget, hogy a prozopográfiai vizsgálatokat, a különböző analógiakereséseket más nemzetekre, etnikumokra vagy vallási közösségekre is kiterjesszük. Az Újlakiak történetének vajon vannak-e lengyel párhuzamai; Jagelló értelmezhető-e Hedvig királyné nélkül; a trianoni változások milyen életstratégiai döntéseket kényszerítettek ki az 1918 előtti Magyarországon született nem magyar nemzetiségű férfiakból és nőkből (akik adott esetben még magyar patrióták is lehettek). A 18. századi Habsburg Birodalom magyar arisztokratáinak prozopográfiai vizsgálatát nem lehetne-e birodalmi szinten elvégezni; milyen karriert futottak be Brodarics cseh, lengyel és horvát kortársai; lehet-e párhuzamos életrajzokat írni a 19. századi európai szabadságharcok vezérei és az 1848-as magyar vezetők kapcsán? Hóman megítélése mennyiben változna, ha kora csehszlovák és román kollégáit görcső alá vennénk; mennyiben változna a hazai antiszemitizmusról és holokausztról alkotott képünk, ha a nemzeti és a globális szintek között kelet-európai összehasonlításokat tennénk.

A köztes terek vizsgálatának hiánya azonban nem csak Kelet-Európára vonatkozik. A köztes tereket a birodalom és a nemzet szintje között is vizsgálni kell. Mivel a birodalmi és nemzeti szinteket aktív cselekvők, szereplők kötik össze, aki ezeket az összekötő személyeket vizsgálja, az a birodalmi életrajz (imperial biography) műfaját gyakorolja.

Fodor János tanulmánya egy impériumváltással kisebbségi politikussá váló polgármester életével foglalkozik. Tóth Imre Kánya Kálmán, míg Kárbin Ákos Wekerle Sándor személyiségének rekonstrukcióját kívánja elvégezni, illetve újdonságait összegyűjteni. Főképp e két utóbbi, ambiciózus írásban közös, hogy olyan szereplők életét veszi górcső alá, akiket nemzeti figuraként értelmeznek, de akikben egyben nagyon erős a birodalmi tudat is. Márpedig a birodalom Ausztria–Magyarországot jelenti. Éppen ezért a két ember életének interpretációjában az osztrák–magyar háttér vizsgálata nem lehetőség, hanem kötelesség kell hogy legyen.

A birodalmi életrajz módszertana, illetve a mögötte álló New Imperial History eszköztára minden olyan technikai segédletet megad, amely teljessé teheti Kánya személyiségének rekonstrukcióját, vagy Wekerle életének teljesebb megismerését. A műfaj transznacionális szemléletének segítségével olyan birodalmi életrajzok készülhetnek, amelyek egy közös struktúra részeként tudják bemutatni Sopron és a bécsi Keleti Akadémia szocializációs közegeit, vagy amelyek magyarázatot tudnak adni arra, hogy Kánya „politikai agorafóbiája” vagy „szakmai felsőbbrendűségi tudata” mögött pontosan mi rejlett. Mit is jelent az impériumváltás? Mit jelent, ha valakit egy formailag nagyhatalomnak számító birodalom szolgálatára képeznek ki, de 1918 után egy kicsi, világháborút elvesztett kelet-európai nemzetállamocskát kell szolgálnia.

Wekerle kapcsán a birodalmi életrajz szemléletének az alkalmazása ugyanígy hasznos lehet; élete bécsi forrásbázisának a feltárása pedig alapvető fontosságú. Miként lehet összhangban, hogyan lehet harmóniában a szerző azon két látszólag ellentmondó kijelentése, hogy Wekerle „a nemzeti gondolkodást képviselte” vagy hogy a dualizmus, illetve a közös intézmények híve

volt (483–486.). Itt valójában nem arról van-e szó, hogy Wekerle kapcsán (is), a hazai történettudomány, „a szakirodalom” nem elhanyagolta a források teljes feltárását, hanem egyszerűen nem volt képes kilépni a nemzeti értelmezési keretek közül.

Wekerle Sándor nemcsak a nemzetállami homogenitást céllal kitűző Magyarország miniszterelnöke volt, hanem Ausztria–Magyarország, a birodalom keleti felének első embere is. A magyar miniszterelnök nélkül nem lehetett birodalmi szinten fontos politikai döntéseket hozni. 1918 előtt a vezető magyar politikusok nemcsak Magyarország erős emberei, hanem egy multietnikus birodalomé is – és ez utóbbi vizsgálata felé a teljes hazai történetírásnak nyitottá kell válnia a jövőben. Ugyanis *lehet, kell* újat mondani, és nem csak Wekerle kapcsán. *A magyar történelem transznacionális vizsgálata be kell hogy épüljön a történeti gondolkodásunk alaprétegébe.* Ennek a folyamatnak az elindításához pedig az egyik leghálásabb műfaj, amely azonnal látványos eredmények lehetőségét hordozza magában, kétértelműen a birodalmi életrajz.

Összességében a kötet színvonala nem marad el a hasonló tematikájú vezető nemzetközi kiadványokétól. Ha a tanulmányok kapcsán érdemes valamiféle konklúziót vonni, az nem lehet más, mint két gondolat: 1. a történeti életrajzírás tapasztalati műfaj; 2. a műfaj művelői, éljenek bármilyen széles eszköztárral, és merítsenek bármilyen más tudományág elméleti és módszertani háttéréből, nem szakadhatnak el attól a szótól, hogy „történet”.

Csaplár-Degovics Krisztián